

УДК:373.3.016:003]-053.4

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Хома О. М.

MODERN APPROACHES TO FORMING IN THE LARGE QUALITY COMPETENCE SCHOOLS

Нона Olga

У статті розкрито поняття «компетентність», читацька компетентність». Автором проаналізовано окремі наукові дослідження з означеного питання. З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку суспільства виникли окремі проблеми у формуванні читацької компетентності.

Проведені автором дослідження дали можливість визначити окремі шляхи для досягнення цілей уроків літературного читання, що визначені новим Державним стандартом початкової освіти.

Ключові слова: урок літературного читання, компетентність, читацька компетентність, коло читання, складові читацької компетентності.

The article describes the concept of "competence", "reader competence". The author analyzes individual research on this issue. It is revealed that at the present stage of development of society there were some problems in the formation of readership competence. The purpose of the article was to find out ways of forming the readership competence of junior pupils in the lessons of literary reading in the context of modern requirements. The methods of scientific research were: observation at literary reading lessons in elementary school, conversation with teachers, interviewing younger schoolchildren. It is stated that readership competence of students is found in: the formation of the reader's skills, the understanding of texts of different genres, the ability to give a personal assessment of the read, acquire the values that are essential for the socialization of the individual. Computer games, Internet, television distract children from books. The authors of the study made it possible to identify individual ways to achieve the goals of literary reading lessons. For qualitative formation of readership competence it is necessary to strengthen its motivational component. It is necessary to emphasize the personal reader's installations with the awareness of the importance of the moral and ethical values of man, understanding the artwork as the art of words. The reading range for junior pupils should be in line with their interests and needs. Working out of artistic text by blocks, non-standard types of reading, joint work with parents, according to the author, will cause interest in the book. Thus, the researches made it possible to determine the individual ways of forming the reader's competence and outline the issues for future study.

Keywords: lesson of literary reading, competence, reader competence, range of reading, components of readership competence.

У Законі України «Про освіту» визначено пріоритети людини як особистості, найвищої цінності суспільства. «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [3].

Реалізації визначеної мети допомагають уроки літературного читання. Читаючи художні твори, учні дізнаються про минуле і сучасне нашого народу, становлення України як

держави, у них формується ціннісне ставлення до оточуючого. Історичний шлях суспільства закодовано і зафіксовано в мові, у її лексиці, граматиці, таким чином, через текст розв'язуються на уроці різні пізнавальні завдання – від пізнання мови до пізнання світу і своєї ролі в ньому. В оновлену програму з літературного читання у коло читання ввійшли імена письменників, чії твори відповідають реаліям життя [4]. Аналіз вчинків дітей і дорослих на основі тексту формує ціннісні орієнтири особистості, соціалізує її.

Сьогодні вводиться в дію новий Державний стандарт початкової освіти, конкретизуються завдання та мета рідномовної освіти, удосконалюються вимоги до оцінювання знань, умінь і навичок учнів. Мовно-літературна освітня галузь включає українську мову та літературу, мови та літератури відповідних корінних народів і національних меншин, іншомовну освіту.

Метою вивчення української мови та літератури, мов та літератур відповідних корінних народів і національних меншин є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей [2].

Виходячи із цього, методика навчання літературного читання набуває нового змісту. Питання методики читання в центрі дослідження низки науковців (Іванова Л., Коваль Г., Мартиненко В., Науменко В., Савченко О., Суржук Т. та інші). За словами О. Савченко, проблема якісного читання учнів стає однією з пріоритетних у міжнародних і вітчизняних дослідженнях, бо робота з писемною інформацією набуває все більшої актуальності [7]. Проведений нами аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що читацька компетентність розглядається вченими як базова складова пізнавальної і комунікативної компетентностей.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови пропонується таке визначення. «Компетентний. 1) Який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий. Який ґрунтується на знанні; кваліфікований».

«Компетенція – 1. Добра обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [1, с.443]. Психолог О. В. Савченко [6] визначає компетентність особистості з погляду психологічних процесів. Це складне інтегративне утворення зрілої психіки, що має такі рівні: когнітивний, метакогнітивний та особистісний.

Савченко О. Я. виокремлює чотири базові характеристики поняття «компетентність»: використання компетентності завжди відбувається у певному контексті (скажімо, у конкретній навчальній ситуації); компетентність завжди є результатом, вона характеризує те, що може зробити індивід, а не описує процес, під час якого він набув цю компетентність (наприклад, учень показує, що саме він уміє, а не розповідає: «Я читав, я писав...»); для вимірювання здатності індивіда користуватися компетентністю потрібні чітко визначені та затверджені стандарти; компетентність є мірою того, що індивід може зробити у конкретно визначений час [8].

На думку Н. Чепелевої, сутнісну ознаку цієї категорії становить комплекс особистісних та інтелектуальних якостей читача, які дозволяють йому ефективно взаємодіяти з текстом, адекватно розуміти твір, вступаючи в діалог з автором, оцінюючи прочитане, виражаючи своє ставлення до нього [10].

Аналізуючи ключові компетентності, стало зрозумілим, що спільними для всіх є такі вміння, як: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію та інші. Вважаємо, що це й зумовило формулювання нових завдань уроків літературного читання.

Мета статті – з'ясувати шляхи формування читацької компетентності в молодших школярів на уроках літературного читання у контексті сучасних вимог.

Методами наукового дослідження стали: спостереження на уроках літературного читання в початковій школі, бесіда із учителями, опитування молодших школярів.

Досліджуючи означену проблему, вважаємо, що читацька компетентність учнів, виявляється у: сформованості читацької навички, розумінні текстів, різних за жанрами, вмінні давати особистісну оцінку прочитаному, набутті цінностей, які вкрай необхідні для соціалізації особистості.

Бесіда із учителями початкової школи показала, що сьогодні формувати читацькі навички в молодших школярів є вкрай складно. Цього педагоги досягають завдяки застосуванню інноваційних методів навчання. Комп'ютерні ігри, Інтернет, телебачення відволікають дітей від книг. Це підтвердило й опитування учнів 4 класу. На питання «у вільний від уроків час Ви надаєте перевагу: Інтернету, телебаченню, читанню книг», відповіді розподілилися таким чином: Інтернету – 41%, телебаченню – 31%, читанню – 28%.

Наше дослідження дало можливість частково окреслити шляхи вирішення означеної проблеми. Вважаємо, що для якісного формування читацької компетентності необхідно посилити її мотиваційну складову. Слід акцентувати увагу на особистісні читацькі установки з усвідомленням важливості морально-етичних цінностей людини, розуміючи художній твір як мистецтво слова. Коло читання для молодших школярів повинно відповідати їх інтересам, потребам. Позитивним сьогодні є видання Хрестоматій сучасної дитячої літератури для читання в 1-2, 3-4 класах, з яких учні можуть дізнатися про творчість сучасних письменників, української діаспори зокрема. У Передмові до Хрестоматії Т. Стуса, О. Луцевська зазначають, що тим, хто працюватиме з текстами, необхідно враховувати, що сучасна дитяча література спирається на дві основні категорії цінностей – особисті та освітні. Особисті цінності полягають у збагаченні дитячого досвіду. Науковці дитячої літератури виокремлюють такі її функції:

1. Насолода. Якщо дітям цікаво читати й вони насолоджуються читанням, то швидко розвинуть любов до слова й стануть «затяжими» читачами.

2. Уява. Дитяча література розвиває та збагачує дитячу фантазію й уяву, надаючи можливість «без кордонів» домислювати життя та досвід людей.

3. Досвід та відкриття. Читаючи сучасні книжки, діти пізнають досвід та моделі поведінки, притаманні їм, їхнім одноліткам та дорослим з їхнього кола спілкування.

4. Універсальні цінності. З сучасної дитячої літератури діти пізнають і закріплюють загальнолюдські цінності особистості в соціальному, духовному та матеріальному бутті.

5. Освітні цінності полягають у збагаченні лексичного запасу, розвитку читання, навичок мовлення та письма. Також дитяча література впливає на фонологічний розвиток, розуміння синтаксичних конструкцій, упізнання текстових і мисленневих конструкцій [9, с. 4].

Визначаючи завдання уроку, вчителю необхідно чітко сформулювати важливість читання художнього тексту, вчити учнів прогнозувати його зміст за назвою та викладати власну версію. Відтак, пропонуючи учням для читання оповідання «Смугастик» Т. Стуса (Щербаченко), [9, с. 29] вчителю слід пропонувати дослідницькі питання:

- Поміркуйте, хто із тварин є Смугастим?
- Про якого Смугастика розповіли б Ви?
- Чи дозволите ображати свого Смугастика?
- Якими словами Ви звернулися б до улюбленої тваринки?

Що стосується когнітивної складової читацької компетентності, необхідно звернути увагу на методику опрацювання художнього тексту. Сьогодні вимагає від учителя початкової школи працювати над художнім текстом у світлі інших цінностей, переорієнтувати акценти на формування креативної особистості. Дослідники (В. Науменко, Г. Підлужна, О. Савченко та ін.) пропонують нові підходи до опрацювання художнього

тексту на уроках літературного читання в початковій школі. Відтак, В. Науменко, розглядаючи художній твір як витвір мистецтва, визначає прийоми роботи над текстом у третьому класі. «Під час організації роботи з художнім текстом варто навчити учнів вести діалог з автором твору (спілкуватися з ним) на основі змісту тексту, формувати вміння самостійно крок за кроком відкривати і засвоювати цінності твору» [5, с. 8]. Дослідниця акцентує увагу на читанні-спілкуванні, що спонукає молодших школярів до творчої літературної діяльності.

Наше дослідження проблеми щодо методики роботи над художнім текстом дало можливість визначити блоки і етапи опрацювання тексту. Серед блоків: організаційно-мотиваційний, мистецько-художній, аналітичний, творчий.

Рефлексивна складова читацької компетентності формується під час взаємодії учня з текстами різних видів. Серед прийомів розвитку розумових операцій учитель може застосувати такі: складання сенканів, кластерів, порівняльних таблиць, «паспорта» літературного персонажа, групування понять, вчинків літературних героїв та ін.

Формуванню читацької навички, за нашим дослідженням, сприяють нестандартні (ігрові) види читання. Спостереження за навчальною діяльністю учнів на уроках літературного читання, засвідчило, що такі види читання як: «Диктор телебачення», «Півник п'є водичку», «Намистинка», «Хвиля» у поєднанні із традиційними викликають інтерес до змісту тексту, до персонажів. Практикою доведено, що інтерактивні методи навчання сприяють розвитку креативного мислення, формують уміння працювати в парах, вислуховувати думку й позицію інших.

Вважаємо, формування читацької компетентності буде успішним, якщо це спільна робота школи і батьків. Родина повинна долучитися до читання творів у сімейному колі. Думка батька (матері) допоможе дитині зорієнтуватися у подіях, дасть можливість «вільно» висловити свої думки. Створення домашньої бібліотечки, в якій дитячі часописи, енциклопедії, викличе інтерес до читання, до книги взагалі.

Слід зауважити, що формування в учнів ціннісних орієнтацій на уроці літературного читання здійснюється комплексно, в процесі всього уроку. Майстерність вчителя початкової школи полягатиме в тому, наскільки він зможе визначити пріоритети в роботі над текстом, виховну його складову, утверджуючи ті національні (чи морально-етичні) основи, які формують мовленнєву особистість.

Таким чином, з'ясовано поняття «компетентність», «читацька компетентність». Окреслено проблеми у формуванні читацької компетентності та частково визначено шляхи для досягнення цілей уроків літературного читання. Закцентовано увагу на мотиваційній стороні уроку, аналізі художнього тексту, нестандартних видах читання. Ми не претендуємо на повне вирішення проблеми; перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні типів та структури уроку літературного читання.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2107-priynyato-derjavniy-standart-ochatkovo-osvti>.
3. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата опублікування: 28.09.2017).
4. Розвантаження та оновлення програм початкової школи // Початкова школа. – 2016. – №9. – С. 1-9.
5. Науменко В. Художній твір як мистецтво слова / В. Науменко // Учитель початкової школи. – №4. – 2014. – С. 8-12.

6. Савченко О. В. Компетентність особистості на когнітивному рівні / О. В. Савченко// Проблеми сучасної психології. – 2014. Випуск 25. – С.413-414.
7. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результативний шкільної освіти / О. Я. Савченко // Рідна школа. – 2011. – №8-9. – С. 4-8.
8. Савченко О. Я. Розуміння молодшими школярами літературних творів: сутність процесу і засоби формування / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2017. – №8. – С. 6-12.
9. Хрестоматія сучасної дитячої літератури, 1–2 класи/ укладач Стус Т. В.; автори передмови Стус Т. В., Луцєвська О. В. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. – 160 с.
10. Чепелева Н. В. Технології читання: посібник /Н. В. Чепелева. – К.: СПД ФО-О.П. Главник, 2004. – 95 с. (Психологічний інструментарій).

References

1. Busel V. T. red. (2001), Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language], VTF«Perun», Kiev, 1440 p.
2. Pedrada: Portal osvitan Ukrainy, 2018, Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity [State standard of elementary education], Available at: <https://www.pedrada.com.ua/article/2107-priynyato-derjavnyi-standart-pochatkovo-osviti>. [Accessed 28 april 2018].
3. Verkhovna Rada Ukrainy, 2017, Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [Accessed 28 april 2018].
4. Rozvantazhennia ta onovlennia prohram pochatkovoї shkoly [Unloading and upgrading primary school programs], (2016), Pochatkova shkola, No9, pp. 1–9.
5. Naumenko V. (2014), Khudozhnii tvir yak mystetstvo slova [Artwork as the art of words], Uchytel pochatkovoї shkoly, No 4, pp. 8–12.
6. Savchenko O. V. (2014), Kompetentnist osobystosti na kohnityvnomu rivni [Competence of the person at the cognitive level], Problemy suchasnoi psykholohii, Vypusk No 25. – pp.413–414.
7. Savchenko O. Ya. (2017), Rozuminnia molodshymy shkoliaramy literaturnykh tvoriv: sutnist protsesu i zasoby formuvannia [Key competencies are innovative, effective school education], Pochatkova shkola, No8, pp. 6–12.
8. Savchenko O. Ya. (2011), Kliuchovi kompetentnosti – innovatsiyni rezultatyvnyi shkilnoi osvity [Understanding by younger students of literary works: the essence of the process and the means of formation], Ridna shkola, No8-9, pp. 4–8.
9. Stus T.V. ukl. (2016), Khrestomatiiia suchasnoi dytiachoi literatury, 1–2 klasy [The textbook of modern children's literature, 1-2 classes], Vydavnytstvo Staroho Leva, Lviv, 160 p.
10. Chepelieva N. V. (2004), Tekhnolohii chytannia: Posibnyk [Reading Technology: A Guide], SPD FO-O.P.Hlavnyk, Kiev, 95 p.

УДК 378.091:004:001.895

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ

Чекан О. І., Барна Х. В., Попович М. І.

USING COMPUTER TECHNOLOGY IN THE MODERNIZATION OF UNIVERSITIES EDUCATIONAL PROCESS

Chekan Oksana, Barna Kristina, Popovich Mariana